

de la màgia a l'edat mitjana a través de l'estudi de la *Clavicula Salomonis*, un tractat sobre nigromància que va circular per Europa al final de l'edat mitjana, especialment a Itàlia, Alemanya i Espanya.

El volum es completa amb l'aportació de Danielle Jacquart «Conclusions: les sciences médiévales dans leur environnement» (637-661), en què es presenten els punts destacats dels articles i es treuen les conclusions sobre el rol del coneixement científic en la societat medieval. Malgrat la diversitat dels temes tractats, els treballs recollits en volum cent de Micrologus Library es presenten en un ordre coherent: és possible identificar alguns temes comuns, com la influència de l'entorn cristià, l'anacronisme, els intercanvis de coneixement entre la cultura occidental i les veïnes, la importància de la reflexió sobre les formes de transmissió del coneixement, o la inadequació de la divisió historiogràfica tradicional entre edat mitjana i Renaixement. Els articles ofereixen al lector un punt de vista renovat de la concepció de la ciència i la natura a l'edat mitjana, i constitueixen una col·lecció important d'informacions per als estudiosos, perquè presenten idees per reflexionar sobre la ciència medieval i propostes interessants per a futures investigacions.

Chiara Fragomelli
Università degli Studi di Siena –
Universitat de Barcelona

✚ Ramon LLULL, *Llibre de contemplació en Déu. Volum I: llibres I-II. Volum II: llibre III*, ed. Antoni I. Alomar, Montserrat Lluch, Aina Sitjes i Albert Soler, Palma, Patronat Ramon Llull (NEORL XIV; NEORL XVII), 2015–2020, 432 p. + 307 p.

D'entre totes les obres de Ramon Llull, si n'hi ha una que per força llampurneja, no hi ha dubte que aquesta és el *Llibre de contemplació en Déu* (LC). El primer tret que podria colpir qualsevol lector n'és la vastíssima extensió: l'obra ocupa set volums de les Obres Originals de Ramon Llull (ORL, 21 vol., Palma, 1906-50) i vora 1200 pàgines a dues columnes a les *Obres Essencials* (OE, 2 vol., Barcelona, 1957-60). Però la magnitud de l'obra no respon només a la seua vastitud: el *Llibre de contemplació* és fonamental en el conjunt de la producció lulliana i en la història de les lletres catalanes. Escrit vers el 1273-1274, la magna obra és el resultat dels nou anys d'estudi i formació autodidàctica que Llull du a terme després de la conversió, segons narra ell mateix a la *Vita coetanea*. El LC és, doncs, la primera obra que respon a la recerca del mètode per a trobar la veritat, el primer tempteig lullià per escriure el millor llibre del món contra els errors dels infidels. Alhora, és ben sabut que és l'obra germinal del pensament del mallorquí, on ja es troben dibuixats els fonaments de la seua producció posterior. I, a més, Llull tria el català per a la summa espiritual i moral que es proposa bastir, sense tenir cap altre precedent en vulgar d'una complexitat similar. Així, per les més de mil pàgines que conformen aquesta oració meditativa, traspuja l'ambició literària del beat, que té la destresa de crear una prosa moderna capaç d'abraçar temes complexos, quan en la nostra llengua no n'hi havia encara el model, més enllà d'alguns textos menors històrics, jurídics i religiosos.

És per això que era una anomalia per al panorama literari català no comptar amb una edició accessible d'un dels textos fundacionals de la literatura catalana. Una anomalia que qualsevol cultura que dispose d'una certa autoestima no s'hauria de permetre. Per sort, aquesta anomalia ha deixat de ser-ho. Més d'un segle després de la primera edició de la versió en català del *Llibre de contemplació en Déu* —l'edició d'Obrador, Ferrà i Galmés a les ORL (II-VIII, 1906-1914)— per

fi tenim entre les mans el primer pas en la nova edició de l'obra magna. Aquesta proesa s'inscriu dins del projecte de la Nova Edició de les Obres de Ramon Llull (NEORL) dut a terme des del Patronat Ramon Llull per lullistes de renom, que ha donat fruits ben sucosos des de la seua creació.

Llull organitza el *LC* seguint una estructura numerosimbòlica tan complexa com detallada: agrupats en tres volums, l'obra s'estén en cinc llibres, com les cinc nafres de Jesucrist, formats per quaranta distincions, els dies de dejú de Jesús al desert, i 365 capítols més un addicional, com dies té l'any més el dia afegit els anys de traspàs. El primer volum de l'edició que ens ocupa (NEORL XIV, 2015) correspon als dos primers llibres del *LC*, mentre que el segon volum (NEORL XVII, 2020) conté una part del llibre tercer. Així, s'editen els 102 primers capítols dels 366 que en conformen la totalitat, distribuïts en 22 distincions d'un total de 40. Tenint en compte que l'extensió i la complexitat dels capítols avança com avancen les pàgines, encara queda feina per fer per tal d'assolir l'edició completa de l'obra. De fet, com Antoni Alomar explicita al prefaci de l'edició, els volums que ara han vist la llum són el resultat de més de vint anys de treball i de la col·laboració de moltes mans expertes, les d'ell mateix i les de Montserrat Lluch, Aina Sitjes i Albert Soler. Els encarregats de la comesa elaboren la introducció a l'edició en el primer volum, mentre que el segon només compta amb una breu nota editorial amb diverses consideracions sobre la transcripció diferent d'algunes formes respecte al primer volum.

L'edició pren en consideració els 10 manuscrits catalans i 5 testimonis llatins que transmeten el text totalment o parcial, i estableix com a testimoni base el manuscrit de la Biblioteca Ambrosiana de Milà (A), el manuscrit prínceps, acabat de copiar per Guillem Pagès el 1280. L'edició de l'ORL no havia pogut tenir en compte aquest manuscrit, perquè a l'inici del projecte no se'n coneixia l'existència, de manera que prenia com a testimoni base el còdex del Col·legi de la Sapiència (S). Això justifica encara més la necessitat d'una edició crítica que tinguera en compte el manuscrit més autoritzat (A), el que segons Salvador Galmés és «el millor monument del nostre idioma». Aquesta és, doncs, la primera edició crítica de la primera redacció catalana del *Llibre de contemplació*.

Perquè l'obra té tres versions. Segons Llull, precedint a la catalana hi havia una primera versió en àrab, que no s'ha conservat. La versió catalana s'hauria redactat abans de 1274, i poc després hauria aparegut la versió llatina, de la qual es conserva, entre altres, l'esborrany de la traducció que Llull regalà als monjos de la Cartoixa de Vauvert el 1298 (el manuscrit *L*). L'estudi minuciós de la tradició textual palesa quin és el recorregut de les distintes versions de l'obra: la traducció llatina resumeix el text català, precisa alguns conceptes i doctrines i atenua les referències autobiogràfiques de la versió catalana original, i en la segona redacció catalana (S) s'evidencia la intermediació de la versió llatina. Així, si bé és cert que en la present edició no hi ha una collació sistemàtica del text català amb la versió llatina medieval, perquè manca una edició crítica de la segona, els editors mostren a través de casos concrets de discrepància entre les redaccions catalanes el paper intermediari de la versió llatina (*L*) en la revisió del text català (*S*). Com expliciten a través d'alguns exemples, Llull aprofita les traduccions per a modificar i reelaborar el text, però les distintes versions no es contradiuen, sinó que es complementen. De tot plegat s'extrauen dues conclusions que convé ressaltar: la revisió constant a què Llull sotmet els seus textos i, sobretot, la presència del *Llibre de contemplació* en els plans de treball del beat temps després que haja donat a conèixer les primeres versions de l'Art. Això explicita de nou el paper fonamental del *LC* en la producció de l'autor.

Però si en alguna cosa s'estenen els editors és en l'estudi i en la descripció del manuscrit A, per les particularitats excepcionals de format, gènere i registre estilístic que presenta. D'una banda, el còdex mostra els recursos formals propis del «llibre de banc» escolasticouniversitari, però aplicats a un text de gènere ben diferent que, a més, està escrit en una llengua que no és el llatí. D'una altra banda, la còpia que Guillem Pagès va completar el 1280 manifesta singularitats libràries, gràfiques i lingüístiques que responen als usos escripturals del moment, com les característiques graficomorfològiques occitanes que després desapareixeran en la resta de manuscrits, ja adaptades als nous usos escripturals. En aquest sentit, resulten interessants les divergències lingüístiques que es

constaten entre els manuscrits A i S. De l'estudi es dedueix que el model de llengua i les tries estilístiques venen condicionades pel gènere i el registre. Així, es palesa que l'edició és una font preciosa també per als estudis lingüístics, imprescindible per a l'anàlisi de la primitiva *scripta* librària catalana. A més, l'excepcionalitat del manuscrit A ja era copsada a l'època, com es desprèn de les particularitats del colofó.

Tot plegat fa de l'edició un objecte valuós que permetrà per fi als lectors endinsar-se en aquest soliloqui bellíssim i que facilitarà la feina als investigadors, perquè el *LC* és un pou de meravelles encara no prou explorades. Seguint l'enariment a l'alegria que Llull fa en la primera distinció, ens cal ara també complaure'ns d'aquest tresor ple de riqueses. Hem de celebrar amb joia l'aparició d'aquests dos volums que són fonamentals en l'estudi de l'obra lul·liana i en la història de les lletres catalanes.

Maria Saiz Raimundo
Universitat de València

✎ *Sabers per als laics. Vernacularització, formació, transmissió (Corona d'Aragó, 1250-1600)*, ed. Isabel Müller, Frank Savelsberg, Berlín, De Gruyter (Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie, 463), 2021, 361 p.

El present volum reuneix catorze contribucions de diverses disciplines que plantegen la transmissió del saber a l'àmbit catalanoaragonès entre la baixa edat mitjana i el Renaixement, des de Llull fins a la recepció de models italians al s. XVI. Editat per Isabel Müller (Ruhr-Universität Bochum) i Frank Savelsberg (Georg-August-Universität, Göttingen), el volum analitza des de la materialitat dels textos als recursos lingüístics dels diversos discursos o la persistència de models antics de percebre el món, amb l'aparició de noves vies de transferència de coneixement.

Les catorze aportacions estan dividides en cinc apartats. El primer de tots, «Formació del llenguatge científic i interacció lingüística» conté tres capítols, i se centra en la fase formativa del llenguatge científic en llengua vernacle, amb exemples de contacte entre l'hebreu i el català, i l'occità i el català. Gerrit Bos i Guido Mensching tracten els glossaris i «llistats de sinònims» medicobotànics redactats per metges, compiladors i traductors jueus (s. XIII-XV), textos de caràcter lexicogràfic molt comuns que partien de la terminologia medicobotànica àrab de l'època anterior i que demostren la important presència de metges jueus a la Corona d'Aragó i una certa convivència amb els metges cristians. Els autors fan un panorama històric de la medicina jueva i l'activitat traductora dels jueus a la Corona d'Aragó i presenten un petit estat de la qüestió sobre els manuscrits de glossaris i llistats de sinònims medicobotànics en grafia hebrea, en què llisten els dotze textos d'aquest tipus coneguts fins ara amb lexemes catalans. Tot seguit se centren en el glossari bilingüe àrab-català del manuscrit de Parma (Biblioteca Palatina 2279), del qual presenten editades i comentades vint entrades.

Meritxell Blasco Orellana, per la seva banda, tracta el multilingüisme dels textos mèdics hebreus medievals de la Corona d'Aragó, amb una anàlisi lèxica que aporta informació etimològica, fonètica, semàntica i històrica, i que inclou noves formes no documentades i primeres docu-